

RUSYA'DA KARIŞIKLIKLAR (SMUTA) DÖNEMİNDE ZEMSKIY SOBOR'UN ÇAR SEÇİMİNDE OYNADIĞI ROL

 Osman YURDAKAL^a

 Andrey Vladimiroviç PUTİNTSEV^b

Öz

Rusya Devleti'nde *Smuta Dönemi* olarak tarihe geçen karışıklıklar zamanında Rus çarları kendilerini meşrulaştırmak için bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Korkunç İvan olarak da bilinen İvan Vasilyeviç'in (1530-1584) oğlu Çar Fedor İvanoviç'in 1598 yılında ölümüyle birlikte Moskova tahtında yaklaşık 15 yıl devam edecek olan bir iktidar boşluğu meydana geldi. Bu süreçte ortaya çıkan yeni çar adayları kendilerini meşrulaştırmak için bir takım girişimlerde bulundular. Bu girişimlerin içinde en önemlisi *Zemskiy Sobor* adında tüm ülkeyi temsil eden bir meclisin toplanmasıydı. IV. İvan'ın 1584'te ölümüyle birlikte Romanov hanedanının tahta gelişine kadar Rusya Devleti'nde toplam beş kez *Zemskiy Sobor* toplandı. Bu süreçte Moskova tahtı birçok iç ve dış müdahaleye maruz kaldı. Ayrıca devletin içinde yaşanan bu kargaşa dönemi toplum nezdinde huzursuzluğa neden oldu ve bir takım düzmece çarların ortaya çıkmasına ortam hazırladı. Bu düzmece çarlar dış güçler (Polonya) tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca bu karışıklık Rus ve Ortodoks olmayan adayların da taht mücadelesi içine girmesine sebep olmuştur. Tüm bu kargaşa durumunda *Zemskiy Sobor* önemli rol oynadı. Bu meclis Rusya ve Slav tarihinde köklü bir geçmişe sahipti. İlk Rus kanunlarından beri bilinmekte olup köy, şehir, devlet meseleleri hakkında toplanmaktaydı. Tüm ciddi kararlar burada alınmaktaydı. Ancak *Zemskiy Sobor* hiçbir zaman kalıcı olarak geçerli herhangi bir yasal kurucu belgeye dayanmamıştır. *Smuta Dönemi* ve hemen öncesinde Fedor İvanoviç, Boris Godunov, Vasiliy Şuyskiy, Vladislav Vaza ve Mihail Romanov için *Zemskiy Sobor*'lar toplanmıştır. Toplanan bu *Zemskiy Sobor*'ların meşruluk durumları tartışma konusudur. Bu bağlamda *Smuta Dönemi*'nin hükümdarlarının kendilerinin meşrulaştırmak için topladıkları *Zemskiy Sobor*'lar çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Rusya Devleti, Çar, Smuta Dönemi, Zemskiy Sobor, Meşruiyet.

^a Doktora Öğrencisi, Kazan Federal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Rusya Tarihi Anabilim Dalı, Kazan/Rusya, osmaanyurdakal@gmail.com

^b Kıdemli Öğretim Görevlisi, Kazan Federal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Devlet ve Hukuk Teorisi ve Tarihi Anabilim Dalı, Kazan/Rusya, chiefdom@yandex.ru

THE ROLE PLAYED BY THE ZEMSKIY SOBOR IN THE ELECTION OF THE TSAR DURING THE SMUTA PERIOD IN RUSSIA

Abstract

During the Time of Troubles, the Russian state tsars made some attempts to legitimize themselves. With the death in 1598 of Tsar Fyodor Ivanovich, son of Ivan Vasilyevich (1530-1584), also known as Ivan IV or Ivan the Terrible, a power vacuum arose on the Moscow throne, which lasted about 15 years. New candidates for the king who emerged during this process made a number of attempts to legitimize themselves. The most important of these initiatives was the convening of an assembly representing the entire country, called the *Zemskiy Sobor*. From the death of Ivan IV until the accession to the throne of the Romanov dynasty, the *Zemskiy Sobor* met a total of 5 times in the Russian state. During this process, the Moscow throne was subject to many internal and external interventions. In addition, this period of unrest within the state caused unrest in society and paved the way for the emergence of certain liars. These liars were supported by foreign powers (Poland). In addition, this confusion led to non-Russian Orthodox candidates entering the race for the throne. In all this turmoil, the *Zemskiy Sobor* Assembly played an important role. This collection dates back to very early times in Russian and Slavic history. It has been known since the time of the first Russian laws and met on rural, urban and state issues. All major decisions were made here. However, the *Zemskiy Sobor* was never based on any permanent legal founding document. During the Time of Troubles and on the eve, *Zemskiy Sobors* were convened for Fyodor Ivanovich, Boris Godunov, Vasily Shuisky, Vladislav Vaza and Mikhail Romanov. The legitimacy of these *Zemskiy Sobors* is a matter of debate. In this context, the main subject of the study is the *Zemskiy Sobors*, which the rulers of the Time of Troubles gathered to legitimize themselves.

Keywords: Russian State, Tsar, Time of Troubles, Zemsky Council, Legitimacy.

РОЛЬ ЗЕМСКОГО СОБОРА В ВЫБОРАХ ЦАРЯ В ПЕРИОД СМУТЫ В РОССИИ

Аннотация

В период Смуты Московского государства цари предпринимали некоторые попытки легитимизировать себя. Со смертью в 1598 году царя Федора Ивановича, сына Ивана Васильевича (1530-1584), также известного как Иван IV или Иван Грозный, на Московском престоле возник вакуум власти, который продлился около 15 лет. Появившиеся в ходе этого процесса новые кандидаты на трон, предприняли ряд попыток легитимизировать себя. Важнейшей из этих инициатив был созыв собрания, представляющего всю страну, под названием Земский собор. Со дня смерти Ивана IV и до восшествия на престол династии Романовых в Московском государстве Земский собор собирался в общей сложности 5 раз. В ходе этого процесса московский престол подвергался множеству внутренних и внешних вмешательств. Кроме того, этот период смуты внутри государства вызвал волнения в обществе и подготовил почву для появления неких лжецарей. Этих лжецарей поддерживали иностранные державы (Польша). Кроме того, эта путаница привела к тому, что в борьбу за престол вступили не русско-православные кандидаты. Во всей этой суматохе важную роль сыграло Земское соборное собрание. Это собрание восходит к очень ранним временам русской и славянской истории. Он известен со времен первых русских законов и собирался по сельским, городским и государственным вопросам. Все серьезные решения

принимались здесь. Однако, Земский собор никогда не основывался на каком-либо постоянно действующем правовом учредительном документе. В период Смуты и непосредственно перед ним были созваны земские соборы для Федора Ивановича, Бориса Годунова, Василия Шуйского, Владислава Вазы и Михаила Романова. Легитимность этих земских соборов является предметом споров. В этом контексте основным предметом исследования являются Земские соборы, которые собирались правителями периода Смуты для легитимизации себя.

Ключевые слова: Российское Государство, Царь, Смутное Время, Земский Собор, Легитимность.

Giriş

Siyasal iktidarın meşrulaştırılması problemi toplum felsefesinin ve siyaset biliminin temel sorunlarından biri olup, yöntemlerinin çeşitliliğinin dikkate alınması tarih biliminin en önemli konularından biridir. Siyasi meşruiyetin hukuksal gerekçesi, modern devlet (anayasa) hukukunun inceleme konusunun gerekli bir parçasıdır. Üstelik tarihsel olarak devlet hukuku alanındaki hukukî uygulamalar da bu süreçle başlamıştır. Sözde kurucu iktidarı kavramsallaştırma görevi, aydınlanma döneminden beri düşünürlerin zihnini işgal etmiştir. Kurucu iktidarın kararı olmadan, toplumdaki anayasaların ve iktidarın meşru olduğunu kabul etmek pek mümkün değildir.¹

Modern kamu hukuku ve uluslararası ilişkiler teorisinin en önemli kavramlarından biri olan egemenlik, Fransız hukukçular tarafından Fransız monarşisinin mutlakiyetçi iddialarını doğrulamak amacıyla geliştirilmiştir. Daha sonraki süreçte ise bu kavram devrim ideologları tarafından kullanılmış ve hükümdardan halka devredilmiştir.² "Egemenlik" kavramının doğuş süreci, kamu hukukunun ana kavramsal temellerinin gelişimini yansıtmaktadır. Kamu hukukunun ortaya çıkmasının, kamu yönetimi verimliliğinin artırılmasından daha az olmamak üzere, belirli bir hükümdar çerçevesinde veya bireylerden oluşan bir grubun ülkede hâkim bir konuma ilişkin iddialarının meşruluğunun kanıtlanmasıyla ilişkili olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Dolayısıyla hukuki gerekçeler, kamusal siyasi söylem çerçevesinde belli bir anlatının oluşmasını sağlayan en önemli stratejilerden biridir.

Rusya Devleti'nin *Smuta Dönemi*'ndeki³ taht adayları ülkede kendi meşruiyetlerini sağlamak adına bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden en önemlisi ise *Zemskiy Sobor*'dur. *Zemskiy Sobor*, Rus ve Slav toplumlarında çok eskiden beri önemli kararların görüşülüp bir sonuca bağlandığı kurumdur. Tahta geçmek isteyen tüm adaylar *Zemskiy Sobor*'lar tertipleyerek bir nevi meşruiyetlerini garanti altına almak istemişlerdir. *Smuta Dönemi* ve arifesinde Rusya Devleti'nde toplam beş kez *Zemskiy Sobor* toplanmıştır. *Smuta Dönemi*'nde toplanan *Zemskiy Sobor*'ların meşruluk durumları tartışmalıdır.

¹ Devlet, hukuki değerlerin işlevi için yasallaşmalıdır. Aksi takdirde, devletin mevzuatı gayri meşru ve yasa dışı kabul edilir ve devletin kendisi hukuki niteliğini kaybeder. A. İ. Klimenko, "Marksistskie osnovaniya sovremennoy filosofii prava," *Trudi İnstituta Gosudarstva i Prava RAN* 15/6 (2020): 70.

² M. Fuko, *Nujno Zaşıyat Obşestvo* (Sankt-Peterburg: 2005), 53.

³ Rusya tarihinde 1598'de Rurik hanedanının sona ermesinden 1613 yılında Romanov hanedanının iktidara gelmesine kadar yaşanan iç karışıklıklar dönemi. Aynı zamanda sorunlar zamanı, karışıklıklar dönemi olarak da bilinmektedir.

1) Smuta Dönemi

Rusya'da 1598-1613 yıllarında meydana gelen karışıklık dönemi "smuta" ismi ile adlandırılmaktadır. Geniş bir kronolojiye sahip bu dönem Rus Devleti'nin kurulmasının ardından Moskova'yı yöneten Rurik hanedanının sona ermesi ile başlayan krizi ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kriz, "Korkunç İvan" olarak da bilinen İvan Vasilyeviç'in (1530-1584) tek varisi Çar Fedor İvanoviç'in ölümünden sonra başlamıştır.

Korkunç İvan'ın küçük oğlu Dmitriy İvanoviç 1591'de erken yaşta gizemli bir şekilde ölmüştü. Bu gizemli ölüm daha sonrasında onun hayatta kaldığına dair birçok söylentiye yol açtı. IV. İvan'ın bir diğer oğlu ve hayatta kalan tek varisi Fedor İvanoviç ise 1598'e kadar hüküm sürdü. Onun da ölümüyle iktidardaki Rurik hanedanı sona erdi. 1598'de Fedor İvanoviç'in ölümünün ardından yerine karısının erkek kardeşi Boris Godunov tahta çıktı, ancak art arda geçen üç sıkıntılı yıl (1601-1603) kıtlığa ve siyasi istikrarsızlığa neden oldu. Boris Godunov döneminin halkta yaratmış olduğu ekonomik sıkıntı 1591 yılında gizemli bir şekilde ölen IV. İvan'ın oğlu Dmitriy'in ölümünden kurtulduğuna dair asılsız söylentilerin ortaya çıkmasına neden oldu. IV. İvan'ın oğlu olarak ortaya çıkan Dmitriy⁴, Polonya Kralı III. Sigismund (1566-1632) tarafından görkemli bir şekilde kabul edildi ve ona Rus tahtındaki haklarını geri almak için askerî yardımda bulunuldu. Polonya soylusu Mnişek ise, gelecekteki toprak kazanımları karşılığında kızı Marina'yı Düzmece I. Dmitriy ile evlendirme sözü verdi. Ayrıca Mnişek, 1604'te Rusya Devleti'ni işgal eden ve Boris Godunov'un birliklerine karşı saldırılarda bulunan Düzmece I. Dmitriy'in ordusunda aktif rol oynadı. Nisan 1605'te Boris Godunov'un ölümünün ardından Rusya Devleti'nde yeni bir kriz ortaya çıktı. Bu fırsatı değerlendiren Düzmece I. Dmitriy, 1605 yılının Haziran ayının sonunda Moskova'ya girdi. Ardından boyarlar⁵ tarafından Moskova'nın yasal varisi olarak tanındı. 30 Temmuz 1605'te ise Düzmece I. Dmitriy'in taç giyme töreni gerçekleşti, aynı zamanda dinî kurumlardan da meşruiyet elde etti.⁶

Ancak Boris Godunov zamanında askerî birlikleri yöneten ve Rurik hanedanının Suzdal bölgesinin temsilcisi olan Knez Vasiliy Şuyskiy, yeni çarın düzmece olduğuna dair söylentiler yaymaya başladı. Şuyskiy, Kırım'a karşı sefere hazırlayan Moskova yakınlarında konuşlanmış Novgorod-Pskov müfrezesinden destek alarak yeni Çar Düzmece I. Dmitriy'e karşı bir darbe düzenledi. Başta Vasiliy Şuyskiy olmak üzere boyar muhalefeti, 16-17 Mayıs 1606 gecesi Moskova'ya Düzmece I. Dmitriy'in düğünü için gelen Polonyalılara karşı öfkelenen yerli halkı kıskırtarak ayaklandırma başlattı ve bu ayaklanma sonucunda Düzmece I. Dmitriy öldürüldü. Yerine ise ayaklanmada aktif rol oynayan Vasiliy Şuyskiy geçti. Bu sırada Düzmece I. Dmitriy'in ordusunun eski komutanı İvan Bolotnikov (1606-1607) tarafından güneyde bir ayaklanma patlak verdi. Ayaklanmanın ana sebebi, Düzmece I. Dmitriy'in hayatta kaldığına dair söylentilerdi.

⁴ Düzmece I. Dmitriy olarak da bilinir.

⁵ Rusya Devleti'nin yönetiminde rol oynayan geniş toprak sahibi soylu sınıfı.

⁶ Bu süreçler hakkında daha fazla bilgi için bk. N. M. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, T. 11-12 (Peterburg, 1824); S. M. Solovyev, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, T. 7-8. (Petersburg, 1896); M. N. Pokrovskiy, *Russkaya İstoriya*, T. 1 (Petersburg, 2002); S. F. Platonov, *Oçerki po İstorii Smuti v Moskovskom Gosudarstv XVI-XVII vv.* (Peterburg, 1910).

Bolotnikov tarafından gerçekleştirilen ayaklanmanın bastırılmasına rağmen iç istikrar sağlanamadı ve bu da 1607'de Düzmece II. Dmitriy'in ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu isyan hareketi geniş bölgelere (Pereslavl-Zalesski, Yaroslavl, Vladimir, Ugliç, Kostroma, Galiç, Vologda) yayıldı. Buna paralel olarak, Rusya Devleti topraklarına Nogay Ordası'nın ve Polonyalı birliklerinin eş saldırıları yaşandı. Gerçekleşen bu saldırılar zamanla tam teşekküllü bir Rus-Polonya savaşına dönüştü. Bu koşullar altında Şuyskiy, Jacob Pontusson Delagardie liderliğindeki İsveç kuvvetleriyle ittifak girişimlerinde bulundu. Rus-Polonya savaşı sırasında Şuyskiy'nin birlikleri mağlubiyete uğradı. Polonyalı birlikler ise başkente doğru ilerledi ve aynı zamanda Düzmece II. Dmitriy de onlarla güneyden başkente doğru yöneldi. 1610'da, bir komplo sonucunda Şuyskiy iktidardan uzaklaştırıldı ve yedi boyardan oluşan konsey Polonya Prensi Vladislav Vaza'yı Rus çarı olarak tanıdı. Ancak bu durum halkın tepkisine yol açtı. Halk, Katolik olan yeni Rus çarına biat etmeyi reddetti ve yerine Düzmece II. Dmitriy'e bağlılık yemini etti. Düzmece II. Dmitriy'in bu gerçek tehdidini püskürtmek için yedi boyar, 20-21 Eylül gecesi Polonya-Litvanya birliklerinin başkente girmesine izin verdi. Böylece Düzmece II. Dmitriy başkentten geri çekilmek zorunda kaldı, ancak tahtta hak iddiasına devam etti. Fakat onun Katolik işgalcilere karşı koyma mücadelesi, Aralık 1610'da kendi muhafızları tarafından öldürülmesiyle başarısızlıkla sonuçlandı. Moskova boyarlarının Katolik Polonyalılarla ittifakı Rusya'da huzursuzluk yarattı ve buna karşı olarak 1611'de boyar Lyapunov liderliğindeki birinci milis birlikleri toplanıp, Moskova'ya doğru yöneldi. Bir takım askerî başarıların ardından Lyapunov, Trubetskoy ve Zarutsky gibi aristokratların başkanlığında *Tüm Ülke Konseyi* toplandı. Ancak askerî konseydeki çatışmalar sonucunda asi Kazaklar, Lyapunov'u öldürdü. Trubetskoy ve Zarutsky liderliğindeki geri kalan birlikler ise Kuzma Minin ve Dmitriy Pojarskiy liderliğindeki ikinci milis birliklerinin gelişine kadar Kremlin kuşatmasını sürdürdü. Bu ordunun aynı zamanda demokratik olarak seçilmiş bir konseyi de bulunmaktaydı. İkinci milis kuvveti Yaroslavl'da toplandı ve Polonyalılar tarafından işgal edilen Moskova'ya doğru harekete geçti. 1612'de askerî bir zafer kazanan ve yedi boyarın yerine bir tür geçici hükümet kuran bu milisler, daha sonra Mihail Romanov'u tahta seçen *Zemskiy Sobor*'u topladı.⁷

2) Siyasi ve Hukuki Temellerde Zemskiy Sobor

Zemskiy Sobor, Rus tarih yazımında yüzyıllar boyunca, neredeyse yıkılmanın eşiğine gelmiş Rus Devleti'nin bir kriz durumunda halk iradesi tarafından yeniden canlandırılması ve *Smuta Dönemi*'nin sonuçlarından biri olarak algılandı. Bu sonuç, demokratik kurumlar ya da en azından merkezîyetçi kurumlar olmadan düşünülemezdi. Monarşi döneminde mülk temsilciliği *Zemskiy Sobor*'a dönüşmüştü. Bir anlamda *Zemskiy Sobor*, eski Rus toplumuna özgü birçok siyasi ve idari geleneğin devamıydı. *Zemskiy Sobor* Rus tarihinde önemli roller oynamıştı. Bunlar;

- 1- Ortodoks Kilisesi din adamlarının toplandığı Kutsal dini konseylerdi.
- 2- Erken feodal monarşi zamanlarından kalma eski knez birliğinin mirası olan boyar dumasıydı. Bu organ bir nevi danışma niteliğindedeydi. Kadrosu, en önde gelen boyar

⁷ Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, T. 12; Solovyev, *İstoriya Rossii s Drevneyshih Vremen*, T. 8; Pokrovskiy, *Russkaya İstoriya*, T. 1; Platonov, *Oçerki po İstorii Smuti v Moskovskom Gosudarstv XVI-XVII vv.*

ailelerinin temsilcilerinden oluşuyordu. Olağan kamu hukuku normları açısından toplanması zorunlu idi.⁸ Boyar dumasının bir örneği, Korkunç İvan tarafından merkezileşmeyi amaçlayan reformları desteklemek için oluşturulan *Seçilmiş Rada* (İzbrannaya Rada)⁹ idi.¹⁰ Ancak faaliyetleri gereği aynı zamanda bir danışma organıydı.

3- Belirli bir şehirde doğrudan demokrasinin bir organı olarak *veçeler*¹¹ *Zemskiy Sobor*'ların örneklerindendi. Rusya tarihinde en bilinen örnek, Novgorod'un bağımsızlığını kaybetmesiyle birlikte III. İvan (1440-1505) tarafından yıkılan Novgorod Veçe'siydi.

4- *Mir*¹², *Verv*¹³ gibi kolektif sorumluluğa sahip köylü topluluğu kavramı da *Zemskiy Sobor*'ların bir diğer önemli örneklerinden biridir. Bu tür topluluklar, *Russkaya Pravda*'nın¹⁴ (XI. yüzyıl) ilk dönemlerinden beri bilinmektedir. Çelişkili de olsa IV. İvan'ın reformlarıyla 1549'da *Zemskiy Sobor* karakterine sahip ilk konsey toplandı. Fakat konsey kısa bir süre sonra *Sudebnik Hukuk Kanununun* kabul edilmesi ve yerel yönetim reformu ile kaldırıldı.

Ancak *Zemskiy Sobor*, uygulamada hiçbir zaman kalıcı olarak geçerli bir yasal belgeye dayanmamaktaydı ve her seferinde münferit şekilde yayınlanan bir kararnameyle yeniden toplanmaktaydı. Bu organ, bir kurum olarak işleyişinin dinamiklerini takip etmeyi mümkün kılan istikrarlı bir belge akışına her zaman sahip değildi. *Zemskiy Sobor*'lar hakkında bilgi iki tür kaynaktan elde edilmektedir: 1) Konseyin toplanmasına ilişkin mektuplar, tutanaklar, konseyin güncel ve nihai belgeleri; 2) İlgili gözlemcilerin konsey hakkındaki notları.¹⁵

Smuta Dönemi'nde ve hemen öncesinde *Zemskiy Sobor*'lar çar seçimi için aktif olarak beş kere toplanmıştır. Bunlar şu şekildedir;

a) Fedor İvanoviç'in Seçiminde Zemskiy Sobor

1584'teki *Zemskiy Sobor* (muhtemelen ilkbaharda toplanıldığı düşünülmektedir) Korkunç İvan'ın oğlu Fedor'u çar olarak seçti. Ayrıca *Zemskiy Sobor*, IV. İvan tarafından tam olarak netleştirilmeyen Fedor İvanoviç'in tahttaki haklarının meşruluğu konusunu da belirlemiştir. Tahtın veraseti konusunda herhangi bir anlaşmazlık yaşanmamıştır. 1584 yılında gerçekleşen bu *Zemskiy Sobor* hakkında çok az bilgi günümüze ulaşabilmiştir.¹⁶

⁸ Bu enstitünün oluşum sürecine ilişkin detaylı bilgi için bk. G. V. Saharov, "Stanovlenie i rol Boyarskoy Dumı v drevney Rusi", *Kontseptsiya V. O. Klyuçevskogo. Aktualnie problemi gosudarstva i prava v slavyanskoy mire: Materiali Mejdunarodnoy naučnoy konferentsii, Vitebsk, 26-27 aprely 2007 goda.* (Vitebsk, 2007), 218-220.

⁹ Çar IV. İvan tarafından kurulan ve çarın yetkilerini kısıtlayan kurum.

¹⁰ Bu süreçler hakkında daha fazla bilgi için bk. İ. A. İvannikov, "Opriçnina: priçini, soderjanie, posledstviya," *İstoriçeskaya i sotsialno-obrazovatel'naya misl* 9/3-1 (2017): 56-61; V. A. Saharov, "Tsar İvan Vasileviç Groznyi i İzbrannaya rada: diskussiya o sudbah russkoy gosudarstvennosti," *Vestnik Moskovskogo universiteta Upravlenie (gosudarstvo i obşestvo)* 21/4 (2014): 129-152.

¹¹ Önemli devlet konularının şehir çapında konuşulup karara bağlandığı toplantılar.

¹² Eski ve Orta Çağ Rusya'sında Slav kökenli tüm halklar arasında sosyal, politik ve kültürel yaşamla ilgili kararların alındığı, ortak meseleleri tartışıldığı ve doğrudan acil sorunları ele alındığı bir meclistir.

¹³ Rusya'da eski bir toplumsal örgüttür.

¹⁴ 11. ve 12. yüzyıllarda Kiev Rusya'sının temel yasalarını ve yargı normlarını açıklayan ilk yazılı yasa koleksiyonudur.

¹⁵ L. V. Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.* (Moskova: Nauka, 1978): 47 ve devamı.

¹⁶ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 126.

Yeni *letopise*¹⁷ göre toplanan *Zemskiy Sobor* hakkında şu kayıtlar yer almaktadır: "... Çar İvan Vasilyeviç'in ölümünden sonra, Rus Devleti'nin tüm şehirlerinden Moskova'ya geldiler ve gözyaşlarıyla Çareviç Fedor İvanoviç'e tereddüt etmemesini belirttiler, Rusya Devleti'nin tahtına gönül rahatlığıyla oturması için dua ettiler."¹⁸ Aynı şekilde toplanan *Zemskiy Sobor* hakkında İngiliz Jerome Horsey¹⁹ 24 Nisan 1584'te "büyükşehirlerden, başpiskoposlardan, piskoposlardan, manastır başrahiplerinden, kıdemli din adamlarından ve tüm soylu sınıftan ayırım gözetmeksizin bir parlamento toplandığı" şeklinde notlar kaleme alınmıştır.²⁰ Benzer şekilde İsveçli Petrei²¹ de yukarıdaki bilgileri destekler şekilde bilgiler vermiştir. Horsey, İngiliz kurumlarını Rusya'nın siyasi ve hukuki gerçekliğine göre değerlendirmeye çalışmıştır. Soylu sınıftan "ayırım gözetmeksizin" bahsetmesi dikkat çekicidir ki bu, sınıflı bir toplumun temsili bir organı için tamamen tipik bir durum değildir. Horsey, tahta çıkış prosedürleri için seremonide bulunan ancak *Zemskiy Sobor* için çok da önemli olmayan din adamlarını ayrıntılı olarak betimlemektedir. Moskova'da bulunan kilise hiyerarşileri tahta yeni bir hükümdarın seçilmesinde rol oynayan bir konsey mi, yoksa sadece siyasi anlamdan yoksun ritüel eylemleri pasif bir şekilde gözlemleyen veya gerçekleştiren bir izleyici kitlesi mi olduğunu söylemek zordur.²²

1584 tarihli *Zemskiy Sobor*, bahsedilen demokratik gelenekler nedeniyle meşruymuş ve ortaya çıkışı açısından yasaldı. *Zemskiy Sobor*'un tartışmasız, meşru son hükümdarın seçimine katılmış olması, sonraki dönemde gerçekleşecek olan yeni hükümdar seçimlerine de zemin hazırlamıştır. Son olarak, *Zemskiy Sobor* tarafından Fedor İvanoviç'e taht hakları üzerinde herhangi bir kısıtlama yapıp yapılmadığına rastlanılmamıştır.

b) Boris Godunov'un Seçiminde Zemskiy Sobor

Fedor İvanoviç'in ölümünden sonra bir tür iktidar boşluğu ortaya çıktı. 7 Ocak 1598'de iktidar geçici olarak eşi İrina Godunova'ya geçti, ancak Çariçe dokuz gün sonra bir manastıra çekildi. Görünüşe göre bu süre zarfında Patrik İov (1525-1607)²³ ve bazı boyar ailelerinin temsilcilerinin yer aldığı perde arkası görüşmeler gerçekleşmiştir. 1598'de *Zemskiy Sobor*'un toplanması hakkında çok az bilgi günümüze ulaşmış olup, sadece konsey sonrası tutanaklardaki verilere göre, Patrik İov'un daveti üzerine sınıf temsilcileri toplanmıştır. Patrik, Rusya Devleti'nin tüm topraklarından Moskova'ya herkesin gelmesi için çağrıda bulunmuştur.²⁴

Ünlü Sovyet Tarihçisi L. V. Çerepnin, belirlenen tutanaklara dayanarak taç giyme sürecinin aşamalarını incelemiştir. Yazar, Boris Godunov'un 17 Şubat'ta seçildiğini, bu toplantının Patrik İov tarafından açıldığını ve Boris Godunov'un katılımı olmadan gerçekleştiğini belirtmiştir. Ayrıca konseyin ertesi günü 18 Şubat'ta Uspenskiy

¹⁷ 1584'ten 1630'a kadar olan olayları kapsayan, 17. yüzyıla ait bir Rus kroniğidir. Smuta Dönemi tarihi hakkında önemli bir kaynaktır.

¹⁸ K. Bussov, A. Ellassonskiy & E. Gerkman, *Hroniki Smutnogo vremeni (Noviy Letopisets)*(Moskova: 1998): 267.

¹⁹ 1550-1626 yılları arasında yaşayan İngiliz diplomat. 1573-1590 yılları arasında birçok kez Rusya'yı ziyaret etmiştir.

²⁰ Ser Djerom Gorsey, *Zapiski o Moskovii XVI Veka.* (Petersburg: 1909), 52-53.

²¹ 1570-1622 yılları arasında yaşayan İsveçli diplomat. Büyük Moskova dukalığı tarihi kitabın yazarı.

²² Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 127-129.

²³ Moskova'nın ilk patriği (1589-1605).

²⁴ Boris Fedoroviç Godunov'un Çar seçilmesine ilişkin bk. *Akti, sobranie v bibliotekah i arhivah Rossiyskoy imperii arheograficeskoyu ekspeditsiyu İmperatorskoy akademii nauk. 1598-1615* (Petersburg: 1836), 23.

Katedrali'nde dua töreni düzenlenmiştir. 20 ve 21 Şubat'ta ise Boris Godunov ve İrina'nın onayını almak için Novodeviçiy Manastırı'na doğru yürüyüş yapılmıştır. 26 Şubat'ta Novodeviçiy Manastırı'ndan Boris Gudonov için geçiş töreni gerçekleştirilmiş ve sonrasında ise yeni çar Boris Godunov bir konuşma yapmıştır. 9 Mart'ta ise biat edilmiştir.²⁵

Boris Godunov'un tahttaki hakları onaylanmış ve bu haklar birkaç gerekçede birleştirilmiştir. Bu gerekçeler ise; Boris Godunov'un ilahi hükümdarlık göstergeleri, IV. İvan'ın Boris Godunov'a sözde emanet ettiği iradesi ve Fedor İvanoviç'in iradesi şeklindeydi. Çerepnin, bunun daha sonra Ağustos 1598'de hazırlanan *onaylanmış kararnamenin* temelini oluşturan ve Boris Godunov'un taht haklarını daha kapsamlı bir şekilde tasdikleyen bir metin olduğunu tahmin etmektedir.²⁶ Daha sonra, konseydeki konuların üç kategoride toplanmasından bahsedilmiştir. Kutsanmış konsey, kraliyet *senkliti*²⁷, ardından adayın liyakatinin bir açıklaması verilmiştir. Ayrıca ona yemin metni ve çeşitli hanedanların tarihi hakkında belge de teslim edilmiştir.

M. N. Tihomirov, V. O. Klyuçevskiy, L. V. Çerepnin gibi önde gelen Rus tarihçileri bu seçimin meşruiyetini eleştirmiştir. M. N. Tihomirov, Boris Godunov'un tahta seçilmesinin önceden hazırlandığını ve hiçbir şekilde halkın onayının alınmadığını belirtmiştir.²⁸ V. O. Klyuçevskiy ise seçimin yapısına değil, konunun gidişatı üzerinde eleştirilerde bulunmuştur.²⁹ L. V. Çerepnin, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan söylentilere dayanarak konseyin tartışmalı olduğuna değinmiştir.³⁰

Gerçekleşen bu *Zemskiy Sobor*, Boris Godunov'un, aynı prosedürden geçen Fedor İvanoviç ile aynı seviyede olduğu şeklinde bir düşüncenin oluşmasına olanak sağladı. Buna ek olarak, seçim prosedürü kavramının bulunmamasından ötürü, belirsiz görünen seçime paralel olarak propagandalar ve siyasi entrikalar oluşmuştur. Bu nedenle *Zemskiy Sobor*, yeni hükümdarın meşrulaştırılmasının usule ilişkin bir unsur gibi hareket etmiştir. Aynı zamanda Boris Godunov'un Tanrı tarafından seçilmişlik ve önceki hükümdarların iradesi gibi iki önemli unsur da unutmamak gerekir.

c) Vasiliy Şuyskiy ve Vladislav Vaza Seçiminde Zemskiy Sobor

Vasiliy Şuyskiy ve Vladislav Vaza'nın hadiseleri genellikle seçimlere yansımamıştır. Boris Godunov ve Düzmece I. Dmitriy'in ölümünden sonra Rusya tahtında bir iktidar boşluğu ortaya çıktı. Vasiliy Şuyskiy destekçilerini arkasına alarak tahta oturdu. Rus tahtında gerçekleşen bu olay bir seçim konseyine benziyordu fakat gerçekte öyle değildi. Dönemin kaynakları da gerçekleşen seçimi bu şekilde değerlendirmiyordu. Anlaşılan o ki, Vasiliy Şuyskiy, soylulardan ve tüccarlardan oluşan temsilcilerle, yani başka şehirlerden gönderilenler olmadan yalnızca Moskovalıların katılımıyla boyar dumasının uzun bir toplantısından sonra çar olarak seçilmişti. Çerepnin, meydana gelen bu olaylara bir açıklama olarak, komplocuların halk ayaklanmasını kendi amaçları için kullandıklarına

²⁵ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 143.

²⁶ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 137.

²⁷ Kraliyet Konseyi.

²⁸ M. N. Tihomirov, *Rossiyskoe gosudarstvo XV-XVII vekov* (Moskova:1973), 65-68.

²⁹ V. O. Klyuçevskiy, *Sostav predstavitelstva na soborah Drevney Rusi. Soçineniya* (Moskova: 1959), 68.

³⁰ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 141.

değirmiştir.³¹

Vasilij Şuyskiy her ne kadar hükümetin başına geçmiş olsa da iktidardaki zayıflığının farkındaydı ve bundan dolayı konumunu güçlendirmek için haçı öpmüş³² ve yasalar önünde herkesin adaletli bir şekilde yargılanacağı teminatı vermiş, bu şekilde mutlakiyetini kısmen sınırlamıştı. Bu esnada boyarların Şuyskiy'in böylesine alışılmadık bir teminat vermesine canları sıkılmış ve onu bu fikirden döndürmeye de çalışmışlardı. Bazı araştırmacılar, Vasilij Şuyskiy'in bu davranışını Habeas'in *corpus*³³ yasasına benzetmiştir.³⁴

Vasilij Şuyskiy'in bu davranışı belki de daha sonra meşruiyet kazanmak için bir plandı. O, konsey tarafından seçim prosedürü kapsamında geleneksel meşrulaştırma yöntemiyle değil, yeniliklerden başlayarak meşruiyet hakkı elde etme gibi yeni bir yöntem ile iktidara gelmeye çalışmıştı.

Vasilij Şuyskiy'i seçen meclis bir konsey gibi görünmeye çalışmıştı, ancak temsiliyet kriterini karşılamıyordu. Bu yüzden Vasilij Şuyskiy haçı öperek bu eksik kriter durumunu kısmen de olsa gidermeye çalışmıştır. Ayrıca haç öpme seremonisi hem boyar ortamının baskısı altında sınırlandırılmaya zorlanan Vasilij Şuyskiy'in zayıflığı hem de gücü olarak görülebilir. Çünkü haçı öpmek onun halk arasında daha fazla popülerlik kazanmasına ve seçildiği sırada açıkça bağlı olduğu boyarlara direnmesine olanak tanıyacaktı.³⁵

Polonya Prensi Vladislav Vaza'nın yedi boyar tarafından çar olarak seçilmesi vakası ise daha da fazla sorunun kafalarda oluşmasına sebep olmuştur. Askerî olayların yapısı göz önüne alındığında yedi boyarın gerçekleştirmiş olduğu seçimin meşruiyeti geçerli olmaktan uzaktı. Toplanan bu *Zemskiy Sobor*, başkentte bulunan kişilerden oluşmaktaydı ve geleneksel bir toplantı yapılamamıştı. Bununla birlikte, Ortodoks olmayan bir adayla yapılan müzakereler doğal olarak teminatlar gerektiriyordu ve bu teminatlar da anlaşma-yasa şeklini alıyordu. Ayrıca, muhtemelen Polonyalılar adaylarının geniş haklar elde ettiğinden emin olmak istiyorlardı.³⁶ Talep edilen bu teminatlar Polonyalı yeni çar aday tarafından kabul edildi. Daha sonrasında Vaza'nın haçını öptüler.³⁷ Toplanan konseyin belgelerinin hükümleri, Rus tarihindeki ilk anayasal projelerden biri olarak adlandırılan

³¹ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 152-154.

³² Haçı öpmek yemin etmek anlamındadır. Belirli bir şekilde hareket etme konusunda Tanrı'ya bağlılıktır. Vasilij Şuyskiy haçı öptüğünde dini anlamda belirli bir tarzda hüküm sürmeye yemin ettiği için güçlerini sınırladı. Bu alışılmadık bir durumdu. Çünkü krallar güçlerini bir bütün olarak Tanrı'dan hiçbir kısıtlama olmaksızın alıyordu. Haçı öpmesinin tek makul nedeni zayıf bir konumda olma hissi, sembolik bir eylem gerçekleştirerek destek kazanma arzusudur.

³³ Habeas Corpus Act, yönetici zümredeki kişi veya kişilerin özgür insanları keyfine göre tutuklamalardan koruyan bir kurumdur. Detaylı bilgi için bk. Metin Feyzioğlu, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44 (1995): 665-688.

³⁴ V. A. Rogov & V. V. Rogov, *Drevnerusskaya pravovaya terminologiya v otnoshenii k teorii prava (öçerki IX- seredini XVII v.)* (Moskova: 2006), 169-171; Ayrıca bk: D. V. Liseytssev, "Tsentralnaya vlast v Rossii epohi Smutu naçala XVII v.: suşestvovala li alternativa ukrepleniyu samoderjaviya?," *Vestnik Moskovskogo universiteta Politicheskie nauki* 12/5 (2012): 3-4.

³⁵ Çerepnin, *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.*, 151-160.

³⁶ Bu arada Vladislav Vaza'nın, çeşitli nedenler öne sürerek Smuta Dönemi'nde Rusya'ya asla ulaşamamış olması dikkat çekicidir.

³⁷ Yeni çarın haçını öpmek ona olan bağlılığı ifade etmektedir.

anlaşmaların temelini oluşturdu.³⁸

1611'deki *Tüm Ülke Konseyi*'nin verdiği karara göre ikinci milis konseyi, siyasi olmaktan ziyade geçici (olağanüstü) idari bir organ olarak konumlandırılmıştı. Amacına ulaştıktan sonra olağan kurallara göre meşru kurucu bir organın toplaması gerekiyordu.³⁹

d) Mihail Romanov'un Seçiminde Zemskiy Sobor

Mihail Romanov'un seçimi en çok efsaneleştirilen ve üzerinde en çok çalışılan konudur. Çünkü bu son seçimde yeni bir hanedan devletin başına geçmiştir. D. V. Liseycev'in görüşüne göre, 1613 başlarındaki olaylara ilişkin mitolojik görüşlerin ortaya çıkmasındaki sebeplerden biri, Mihail Romanov'un saltanatının ilk yıllarındaki kaynaklara dayanmaktaydı. 1613'teki *Zemskiy Sobor*'un gidişatı Tanrı tarafından önceden belirlendiği için Mihail Fedoroviç'i çar ilan etmekten başka bir karar verme seçeneği yoktu. Kısacası 1613 konseyinde başka aday yoktu (yani "seçeneksiz bir seçimdi").⁴⁰

Sovyet tarih yazımında, *Smuta Dönemi*'nin ardından çarı seçen *Zemskiy Sobor*, koşulların tam olarak olgunlaşmaması nedeniyle alt sınıfların mücadelesinin yenilgisi olarak algılanıyordu. Sovyet sonrası tarih yazımı açısından bakıldığında, bu olay, ülkedeki liberal reformlar için kaçırılmış bir fırsata ya da kralların patrimoniyal görüşünden bu yana devletin varlığının ve Rus Devleti'nin muhafazakâr-demokratik temellerinin doğrulanması gibi görünüyordu. Moskova Devleti'nin topraklarındaki hâkimiyeti yerini ulusal odaklı bir yaklaşıma bırakmış ve hanedanın misyonu olan yönetim kavramı Ortodoks halka hizmet etme kavramına dönüştürülmüştür.⁴¹

Örgütsel açıdan bakıldığında, Moskova'nın milisler tarafından işgal edilmesinin hemen ardından *Zemskiy Sobor*'un toplanması için girişimlerde bulunuldu. Konseye katılmak üzere seçilmiş temsilcilere gönderilmesine ilişkin mektup (11 Kasım 1612'de Solviçegodsk'ta), konsey adına değil, D. Trubetskoy ve D. Pojarskiy prensleri ve yoldaşları adına yazılmıştı.⁴² D. Pojarskiy, taht için olası adaylar ve onların temsilcileriyle yazışmalarda bir konsey toplama ve bir hükümdar seçme arzusunun defalarca bahsetti.⁴³

³⁸ M. D. Çupova, "K postanovke voprosa o formirovanii konstitutsionnih idey v Rossii v XVI-XVII vv.," *Vestnik Universiteta im. O. E. Kutafina (MGYUA)* 8/48 (2018): 44-46.

³⁹ Çupova, "K postanovke voprosa o formirovanii konstitutsionnih idey v Rossii v XVI-XVII vv.," 47-48; A. P. Pavlov, "Tsar Mihail Romanov: vhojdenie vo vlast," *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4, İstoriya. Regionovedeniye. Mejdunarodnie otnoşeniya.* 24/2 (2019): 148.

⁴⁰ D. V. Liseycev, "Zemskiy Sobor 1613 g.: vıborı bez vıborı ili vıbor bez vıborov?," *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: İstoriya. Regionovedeniye. Mejdunarodnie otnoşeniya.* 24/2 (2019): 139.

⁴¹ Detaylı bilgi için bk. T. V. Şatkovskaya, "Osmislenie pravovih posledstviy «Smutnogo vremeni» v trudah rossiyskih istorikov prava vtoroy polovini XIX-naçala XX veka," *Severo-kavkazskiy yuridicheskiy vestnik* 4 (2021): 13; A. S. Popov, "İstoriko-sotsiologičeskoie issledovanie V. O. Klyuçevskim Smutnogo vremeni," *İzvestiya PGPU im. V. G. Belinskogo* 27 (2012): 924-987. Ayrıca toplanan bu konseyde yalnızca hanedanın kurucusunun ortak seçime bağlı olduğu, onun soyundan gelenlerin bağlı olmadığı fikri ortaya çıktı. Meşruyet anlatısının değiştirmenin nesnel temeli mutlakiyetçiliğe geçti - nispeten boyar desteğine ihtiyaç duyan hanedan, bir noktada siyasi hak talep etmeyi bırakan soylulara güvenmeye çalıştı. Böylece, Zemskiy Sobor kurumunun gereksiz olduğu ortaya çıktı ve ardından hükümdarı onaylama konseylerinin düzenlenmesi tamamen durduruldu Bk. D. E. Letnyakov, "Smutnoe vremya v Rossii: ot revolyutsii k restavratsii," *Vestnik Rossiyskogo universiteta drujbi narodov. Seriya: Politologiya,* 1 (2019): 19.

⁴² P. G. Lyubomirov, *Oçerk istorii nijegorodskogo opolçeniya 1611-1612 gg. Podvig nijegorodskogo opolçeniya* (N. Novgorod: Knigi, 2011).

⁴³ N. V. Ribalko, "Problema vıborı gosudarıya v Rossii i zemskoe samoupravlenie v period Mejdutsarstviya: po materialam aktovogo deloproizvodstva," *Nauçnie vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: İstoriya. Politologiya* 15/158 (2013): 94-96.

Toplanma sürecinin, geçici laikler tarafından gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir. Ancak süreç çok hızlı ilerlememiştir. 1613 kışının sonunda Moskova'da yeterince temsilci toplanamamıştı. Konsey tüm ülkeyi temsil edemiyordu. Yalnızca Yaroslavl, Rostov, Ryazan, Kalyazin, Torjok ve Kolomna şehirlerinden katılımcılar gelmişti. D. V. Liseytssev bu dönemde Tula, Vladimir, Kadom, Novosil ve Çerni'den temsilcilerin de Moskova'da bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Buna paralel olarak birçok görüşme ve entrika yaşandı. Önceki boyar hükümeti yeni ortaya çıkan siyasi sistemde yerini bulmaya çalışıyordu. Çok sayıda siyasi şahsiyet, Polonyalılarla veya düzmece çarlarla yaptıkları işbirlikleri nedeniyle şu veya bu ölçüde itibarsızlaşmıştı. Çar seçme prosedürü çetin bir şekilde geçmişti. Aday üzerinden aktif olarak tartışmalar yaşanmıştır. Polonyalı temsilciler kendi adayları olan Marina Mnişek ve Düzmece Dmitriy'in oğlunu destekliyorlardı.⁴⁵ Bazı kaynaklar Knez Trubetskoy'un taht için aktif bir mücadele yürüttüğünü belirtmiştir.⁴⁶ Başlangıçta yurt dışındaki tüm adayları da kapsayan ve daha sonra konuya kurayla karar verecek olan soyluların iki aşamalı bir seçim tartışması fikri ortaya atıldı. Ancak Mihail Romanov'un destekçileri buna izin vermedi.⁴⁷ Şubat ayının başında, meşru bir hükümdarın yokluğu bahanesiyle maaşları ertelenen Kazaklar, seçim sürecinin hızlandırılması talebinde bulundu ve hükümet onlara iki haftalık süre için ricada bulundu. 21 Şubat'ta Kazaklar, Mihail Romanov'un çar ilan edilmesini talep etti ve Moskova'daki yetkilileri bunu kabul etmeye zorladı.⁴⁸ Mihail Romanov'un adaylığı, Knez Trubetskoy hariç, konseydeki tüm siyasi katılımlar için uygun bir adaydı. 25 Şubat'ta Kazan'a gönderilen Kazaklar, yeni hükümdarın seçiminde konseyi ihmal nedeniyle azarladılar. İlginçtir ki Kazaklar, Mihail Romanov'un hükümdarlığı onaylanmadan önce sadakatle onun haçını öpmüşlerdi.⁴⁹

Konseyin sonucunda onaylanmış bir belge hazırlandı. Bu belgenin derleyicileri Moskova'da yaşanan felaketlerin önceki iki çarın yasadışı seçilmesinin bir sonucu olduğunu belirttiler. Mihail Romanov'un Fedor İvanoviç ile akrabalığının bulunmasından ötürü doğru aday olduğunu savundular.⁵⁰

Toplananların sayısı ile temsiliyet gerekliliği arasındaki bariz farklılığa rağmen, bu argüman hiçbir zaman Romanovlara karşı ileri sürülmedi; daha ziyade çağdaşları tarafından basitçe dile getirildi. Açıkçası, belirli temsil normları fikri yalnızca soyut nitelikteydi ve o kadar da önemli değildi. Bir kez daha, yeni çarın meşruiyetine ilişkin söylemde dindarlığın ve son meşru hükümdarla bağın anlam açısından açıkça hâkim olduğu birçok anlatının koordinasyonunu aynı anda görebiliyoruz. Konseyin hukuki yönü, temelini oluşturan siyasi anlaşmalar kadar önemli değildi. Sonucu nüfuzu elinde

⁴⁴ Liseytssev, "Zemskiy Sobor 1613 g.: vıborı bez vıbora ili vıbor bez vıborov?," 140.

⁴⁵ Ribalko, "Problema vıbora gosudarya v Rossii i zemskoe samoupravlenie v period Mejdutsarstviya: po materialam aktovogo deloproizvodstva," 94-96.

⁴⁶ A. P. Pavlov, "Pravyašie krugi Rossii na zaverşayuşem etape Smutnogo vremeni," *Vestnik SPbGU. İstoriya* 63/3 (2018): 733.

⁴⁷ Pavlov, "Pravyašie krugi Rossii na zaverşayuşem etape Smutnogo vremeni," 734-735.

⁴⁸ Liseytssev, "Zemskiy Sobor 1613 g.: vıborı bez vıbora ili vıbor bez vıborov?," 141.

⁴⁹ Liseytssev, "Zemskiy Sobor 1613 g.: vıborı bez vıbora ili vıbor bez vıborov?," 141-142.

⁵⁰ P. B. Uvarov & S. G. Dmitrina, "Sovremennaya oteçestvennaya istoriografiya ob istorçeskom znaçenii izbraniya na Tsarstvo Mihaila Fedoroviça Romanova," *Vestnik YUUrGU. Seriya Sotsialno-gumanitarnye nauki* 18/2 (2018): 37; A. P. Pavlov, "K istorii utverjdennoy gramoti 1613 g.," *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. İstoriya* 3 (2015): 15.

bulunduran tüm katılımcıları memnun etti ve yeni bir siyasi insanın başlangıç noktası oldu.

Genel olarak, yukarıda belirtilenlerden de anlaşılacağı gibi, yasal haliyle *Zemskiy Sobor*, geleneğin (geleneğe güvenme, aşinalık, beklentiler) ve emsalin (belirli bir kurala güvenme) özelliklerini birleştiren bir tür idari geleneğe benziyordu. Aynı zamanda, hukuki niteliği ve içeriği itibarıyla seçim konseyinin kurulması, katı bir siyasi ve hukuki prosedürden ziyade sistemdeki en önemli kurum değil, daha çok bir ilke niteliğindedir. En genel haliyle *Zemskiy Sobor*'lar, siyasi ve hukuki kültür bileşimleri olan ruhani hiyerarşiler, boyarlar, şehirlerin ve soyluların temsilcilerinin bulunduğu ve çarın isteği üzerine bu temsilcilerin ayrı ayrı oturarak çara tavsiyelerde bulunduğu toplantıydı.

Zemskiy Sobor ifadesinin, kendisi kaynaklar tarafından nispeten nadiren kullanıldığı için tarihçiler genellikle şu veya bu şekilde bir konsey olarak kabul edililemeyeceğini tartışmışlardır. Fedor İvanoviç'i seçmek için *Zemskiy Sobor*'u kullanma örneği ve bunu pekiştiren Boris Godunov'u seçme deneyimi, yeterince meşru olmayan bir hükümdar için konsül seçiminin zorunlu olduğu fikrini yarattı. Pratik seçim uygulaması; anlaşmazlıkların varlığı, konseyi toplamayı başlatanın rolü, adayın durumu gibi her zaman farklı ve siyasi faktörlere bağlı oldu. *Zemskiy Sobor*'un zorunlu unsurları ise taç giyme ve krala yemin etme törenleri şeklindeydi. *Zemskiy Sobor*'larda halk tarafından seçim prosedürünün gerçekleşmesinin yanı sıra bir de adayın taht hakları ve Tanrı tarafından seçimin söylemleri de eşlik etmiştir.

Ancak bunlar olağan sosyo-politik söylemin dışında oluşmuşlardı ve bu nedenle en azından Vasiliy Şuyskiy veya Vladislav Vaza gibi hükümdarları meşrulaştırma işlevlerini tam olarak yerine getiremediler. Görünüşe göre *Zemskiy Sobor* hiçbir zaman monarşiyi sınırlayan bir organ olmadı ve katılımcıları, kendilerini savaşçı ve siyasi hakların tebaası olarak görmüyorlardı. Bu nedenle konseylerin sonuçlarından memnun olmayanlar, hukuki olarak sonuçlara itiraz etmeye çalışmadılar, siyasi olarak rakiplerini yok etmeye ve taht haklarına ilişkin kendi söylemlerini inşa etmeye çalıştılar. *Zemskiy Sobor*'un tahta bir hükümdar seçmedeki en önemli işlevi, daha sonraki meşrulaştırma söylemleri ve anlatıları için olgusal bir temel oluşturmaktır.

Sonuç

Zemskiy Sobor kurumu Rus toplumunda önemli bir yer tutmaktadır. Eski Rus ve Slav toplumlarında köy ve şehirlerle ilgili önemli kararlar burada alınmaktaydı. Alınan bu önemli kararlar ise tek bir kişi nezdinde değil, toplumsal bir şekilde gerçekleşmekteydi. Bundan dolayı *Zemskiy Sobor*'lar erken Rus toplumunda kolektif bir bilincin doğması ve gelişmesinde önemli bir rol oynuyordu. Bu eski Rus geleneği zamanla Rus Devleti'nin güçlenmesiyle en üst makamlara kadar etkisini gösterecek ve yeni çar adaylarının seçimlerinde bu meclis aktif bir yer tutacaktır. Özellikle *Smuta Dönemi* dediğimiz karışıklılar döneminde yeni çar adayları kendi meşruiyetlerini sağlamlaştırmak adına *Zemskiy Sobor*'lar tertip edeceklerdi. Tertip edilen bu *Zemskiy Sobor*'ların vermiş olduğu kararlara göre yeni çarın meşruiyeti onaylanmış oluyordu. Buradan da anlaşılacağı üzere çar adaylarının devletin başına geçebilmesi için *Zemskiy Sobor*'un desteğine ihtiyacı vardı. Ayrıca toplanan *Zemskiy Sobor*'ların bünyesinde ülkenin birçok yerinden temsilcilerin

gelmesi gerekiyordu. Sadece Moskova'da bulunan kişilerden ya da çar adaylarının çevresindeki kişilerden oluşan *Zemskiy Sobor*'lar meşruiyet sağlamış olmuyordu. Bundan dolayı yukarıda da değindiğimiz gibi özellikle Vasiliy Şuyskiy ve Vladislav Vaza adına toplanan *Zemskiy Sobor*'lar tartışmalı bir hal almıştı. Çünkü toplanan *Zemskiy Sobor*'ların tüm ülkeyi temsil etmesi gerekiyordu. Vasiliy Şuyskiy ve Vladislav Vaza ise kendi çevreleri tarafından oluşturulan kişilerden *Zemskiy Sobor*'u toplamışlardı. Ayrıca *Zemskiy Sobor*'lar kısmen Vasiliy Şuyskiy örneğinde görüldüğü gibi çarın mutlakiyetini örtülü bir şekilde olsa da kısıtlamaktaydı. Bu durum daha sonra Romanov hanedanı döneminde ortadan kalkacaktır.

Zemskiy Sobor seçimlerinde önemli bir diğer husus ise yeni çar adayları için sabit bir hanedan devamlılığı şartının bulunmamasıdır. *Smuta Dönemi*'nde gerçekleşen *Zemskiy Sobor*'larda farklı hanedanlardan kişiler Rus tahtına oturmuşlardır. *Zemskiy Sobor*'ların oluşturmuş olduğu bu seçimler devletin tek bir hanedanın tekelinde olmasını engellemiştir. Bu husus toplumsal açıdan önemli bir adım olmuştur. Seçimlerde öngörülen en önemli şartlardan biri boyar ailesine mensup olmak ve tüm ülkenin desteğini elde etmiş olmaktır. *Smuta Dönemi*'nde toplanmış olan beş *Zemskiy Sobor* seçimlerinden dördü farklı hanedanları temsil etmekteydi.

Rusya tarihinde köklü bir geçmişe ve geleneğe sahip olan *Zemskiy Sobor* kurumu çar seçimlerinde 17. yüzyılı başlarına kadar aktif olarak toplanmasına rağmen bu yüzyılda artık yavaş yavaş çar seçimleri konusunda önemini kaybetmeye başlayacaktır. Öyle ki Romanov hanedanı ile birlikte Rus Devleti'nde monarşi ve mutlakiyet güç kazanmıştır. Yani Romanov hanedanının ilk çarı olan Mihail Romanov'un seçimi için son kez toplanan *Zemskiy Sobor* bu görevini yerine getirdikten sonra bir daha çar seçimi için toplanmayacaktır. Buradan da anlaşılacağı üzere bundan sonra çarlar meşruiyet elde etmek için *Zemskiy Sobor*'lara ihtiyaç duymayacaktır. İlk Rus topluluklarından beri kolektif bir bilinç oluşturan *Zemskiy Sobor*'lar 17. yüzyılda önemini kaybetmeye başlamasıyla yerini monarşi ve mutlakiyete bırakmış ve bu durum Rus toplumunda olumsuz bir etki yaratmıştır. 1917 ihtilalinin gerçekleşmesinin altında yatan sebeplerden birini de burada aramak gerekir.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazarlar, makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The authors declare they have contributed equally to the article.
- 3. Competing interests:** The authors declare no competing interests.

KAYNAKÇA

- Akti, Sobranie v Bibliotekah i Arhivah Rossiyskoy İmperii Arheografiçeskoyu Ekspeditsieyu İmperatorskoy akademii nauk. 1598-1615.* Sankt-Peterburg: 1836.
- Bussov, K., A. Elassonskiy & E. Gerkman. *Hroniki Smutnogo vremeni (Noviy Letopisets).* Moskova: 1998.
- Çerepnin, L. V. *Zemskie Sobori Russkogo gosudarstva v XVI-XVII vv.* Moskova: Nauka, 1978.
- Çupova, M. D. "K postanovke voprosa o formirovanii konstitutsionnih idey v Rossii v XVI-XVII vv." *Vestnik Universiteta im. O. E. Kutafina (MGYUA)* 8/48 (2018): 34-50.
- Feyzioglu, Metin. "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44 (1995): 665-688.
- Fuko, M. *Nujno zaşışat obşestvo.* Sankt-Peterburg: 2005.
- İvannikov, İ. A. "Opriçnina: priçini, soderjanie, posledstviya." *İstoriiçeskaya i sotsialno-obrazovatel'naya mısl* 9/3-1 (2017): 56-61.
- Karamzin, N. M. *İstoriya Gosudarstva Rossiyskovo.* T. 11-12. Petersburg: 1824.
- Klimenko, A. İ. "Marksistskie osnovaniya sovremennoy filosofii prava." *Trudi İnstituta gosudarstva i prava RAN* 15/6 (2020): 58-76.
- Klyuçevskiy, V. O. *Sostav predstavitelstva na soborah Drevney Rusi. Soçineniya.* Moskova: 1959.
- Letnyakov, D. E. "Smutnoe vremya v Rossii: ot revolyutsii k restavratsii." *Vestnik Rossiyskogo universiteta drujbi narodov. Seriya: Politologiya.* 1 (2019): 13-23.
- Liseyitsev, D. V. "Tsentralnaya vlast v Rossii epohi Smuti naçala XVII v.: suşestvovala li alternativa ukrepleniya samoderjaviya?" *Vestnik Moskovskogo universiteta Politicheskiye nauki* 12/5 (2012): 3-14.
- _____. "Zemskiy Sobor 1613 g.: vibori bez vibora ili vibor bez viborov?" *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: İstoriya. Regionovedeniye. Mejdunarodnie otnoşeniya* 24/2 (2019): 137-146.
- Lyubomirov, P. G. *Oçerk istorii nijegorodskogo opolçeniya 1611-1612 gg. Podvig nijegorodskogo opolçeniya.* N. Novgorod: Knigi, 2011.
- Pavlov, A. P. "K istorii utverjdennoy gramoty 1613 g." *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. İstoriya* 3 (2015): 11-20.
- _____. "Pravyaşie krugi Rossii na zaverşayuşem etape Smutnogo vremeni." *Vestnik SPbGU. İstoriya* 63/3 (2018): 729-747.
- _____. "Tsar Mihail Romanov: vhojdenie vo vlast." *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: İstoriya. Regionovedeniye. Mejdunarodnie otnoşeniya.* 24/2 (2019): 147-157.
- Platonov, S. F. *Oçerki po İstoriy Smuti v Moskovskom Gosudarstv XVI-XVII vv.* Petersburg: 1910.
- Pokrovskiy, M. N. *Russkaya İstoriya,* T. 1. Petersburg: 2002.
- Popov, A. S. "İstoriko-sotsiologiiçeskoe issledovanie V.O. Klyuçevskim Smutnogo vremeni." *İzvestiya PGPU im. V. G. Belinskogo* 27 (2012): 924-987.
- Ribalko, N. V. "Problema vibora gosudarya v Rossii i zemskoe samoupravlenie v period Mejdutsarstviya: po materialam aktovogo deloproizvodstva." *Nauçnie vedomosti*
-

- Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: İstoriya. Politologiya* 15/158 (2013): 91-99.
- Rogov, V. A. & Rogov, V. V. *Drevnerusskaya pravovaya terminologiya v otnoşenii k teorii prava (oçerki IX- seredini XVII v.)*. Moskova: 2006.
- Saharov, G. V. "Stanovleniye i rol Boyarskoy Dumı v drevney Rusi." *Kontseptsiya V. O. Klyuçevskogo. Aktualnie problemi gosudarstva i prava v slavyanskom mire: Materiali Mejdunarodnoy nauçnoy konferentsii. Vitebsk, 26–27 aprely 2007 goda*. Vitebsk: 2007.
- Saharov, V. A. "Tsar İvan Vasileviç Grozniy i İzbrannaya rada: diskussiya o sudbah russkoy gosudarstvennosti." *Vestnik Moskovskogo universiteta Upravlenie (gosudarstvo i obşestvo)* 21/4 (2014): 129-152.
- Ser Djerom Gorsej, *Zapiski o Moskoviy XVI Veka*. Petersburg: 1909.
- Solovyev, S. M. *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*. T. 7-8. Petersburg: 1896.
- Şatkovskaya, T. V. "Osmislenie pravovih posledstviy «Smutnogo vremeni» v trudah rossiyskih istorikov prava vtoroy polovini XIX-naçala XX veka." *Severo-kavkazskiy yuridiçeskiy vestnik* 4 (2021): 9-14.
- Tihomirov, M. N. *Rossiyskoye gosudarstvo XV-XVII vekov*. Moskova: 1973.
- Uvarov, P. B. & S. G. Dmitrina. "Sovremennaya oteçestvennaya istoriografiya ob istorçeskom znaçenii izbraniya na Tsarstvo Mihaila Fedoroviça Romanova." *Vestnik YUUrGU. Seriya Sotsialno-gumanitarniye nauki* 18/2 (2018): 36-40.

